

8. Гендерні проблеми та формування паритетної демократії в Україні

Тетяна Власова

Сучасні теорії гендеру і проблеми гендерної паритетності в Україні

У статті розглядаються проблеми гендерного аналізу сучасних соціумів в їх нерозривному зв'язку із культурним, політичним і економічним контекстом епохи.

The article deals with the problems of gender analysis and philosophic research taking place in the cultural, political and economic contexts of postmodernity.

Гендерний аналіз, важливий і актуальний сам по собі, додає особливу концептуальну чіткість багатьом філософським, політичним і соціальним ідеям нашого часу. Філософи постмодерну, що працюють із гендерними теоріями, виступили не тільки проти «наївної» версії політики ідентичності, але й пропустили маскуліність та фемініність через «фільтри» структури влади, розподілу праці та соціальної організації сексуальності. Учені вводять нові «вибухонебезпечні» теми (наприклад, «соціальна організація сексуальності» або теорія гегемонної маскуліності), стверджуючи при цьому, що ми – чоловіки та жінки – повинні навчитися підтримувати один одного та не дозволяти нашим відмінностям керувати нами в їх антагонізмі [5, с. X]. Дослідники гендеру переконані: використовуючи наш різний гендерний досвід, всупереч відмінностям ми можемо побудувати дійсно паритетне суспільство. Поза сумнівом, деякі ідеї феміністської філософії видаються утопічними, але, виходячи з визначення утопії, дане Мангеймом в «Ідеології і утопії», всі феміністські політичні проекти є утопічними, оскільки їхньою метою є така трансформація існуючого порядку, яка привела б до викорінення статевої нерівності в соціальній, економічній та культурній сферах. Тому така трансформація, на думку теоретиків гендеру, повинна стосуватися не зовнішніх, випадкових аспектів суспільного буття, але його фундаментальних основ [2, с. 17].

Як відомо, «стовпи постмодернізму» відхилили метанаративи, в тому числі й метанаратив Логосу. Гендерні дослідження мають «генетичні» зв'язки зі сферою Пафосу, оскільки критично налаштований мислитель не може бути абсолютно вільним від «утопічного духу», що дуже важливо для гендерних досліджень, і вчені-феміністи добре усвідомлюють необхідність нових моделей мислення.

Тіна Чантер впевнена: модель «внутрішнього перетину», популярна в останні роки, повинна доповнюватися «твердим історичним підходом», що відхилив би трактування категорій раси, класу, гендеру і сексуальності як пророзих та самоочевидних. «Нам необхідний аналіз – і синхронний, і діахронний, – нам потрібний підхід, що допускає обмеженість висновків і можливість помилок», – пише відома дослідниця [4, с. 154].

Гендерна теорія, сверджують учені-феміністи, повинна взяти відповідальність за свої наративи та концепти без пошуків нових цілей для дискримінації, і це повинно окреслити нові контури гендерних досліджень. Саме тому серед безлічі підходів у феміністській методології «пробудження свідомості» є одним із головних методів. Про-

будження свідомості має на увазі колективну критичну реконструкцію значення соціального досвіду жінок, їх реального життєвого досвіду (К. МакКіннон). Тому для філософа-фемініста важлива конкретна точка зору конкретної людини.

Безперечно, всі великі філософи погоджуються: людська природа чоловіків і жінок різна, фемініність та маскуліність не мають однакового значення в культурі та соціумі, але тут постає ключове питання: у чому саме полягає значення відмінностей між мужністю та жіночністю? Знайомство із сучасними текстами показує широкий спектр думок з приводу відмінностей і рівності між чоловіками та жінками, але до того часу, поки не враховуватиметься багатоманітність «жіночих голосів», феміністська філософія, як і раніше, трактуватиметься так, неначебто вона не пов'язана з науковими проблемами сучасності. Тому такою важливою для феміністської критики (при всій її неоднорідності) є проблема конфронтації з логосом патернальної культури, яка завжди розглядалася і розглядається дослідниками гендеру в руслі рефлексії про особливу інтуїтивно-несвідому природу жіночого способу осмислення світу та свого специфічного буття і діяльності в ньому [8].

Таким чином, філософи-феміністи не схильні погоджуватися з теорією, яка заперечує або не приймає особистий досвід. Проблема ускладнюється, на думку вчених, тією істотною обставиною, що важко визначити, який «набір досвідів» є істотним, «настановчим» для певної групи або модусу виробництва знання. Також важливо, що визнання помилковості досвіду може виключити відмінності між жінками і «в жінках». З іншого боку, якщо ми приймаємо багаточисленність позиціонування усередині кожної «точки зору», то концепт спільності досвіду жінок (а тому й відмінна точка зору) буде втрачений [7].

Дослідники гендеру, як правило, одностайні в тому, що «жінка» є «майданчиком» для багатьох складних та потенційно протилежних наборів досвіду, які визначаються «напливом» таких змінних понять, як клас, раса, вік, життєвий стиль, сексуальні прихильності і так далі. Учені роблять емфазу на тому, що жіноче знання та мислення не можуть бути відокремленими від їх життєвого досвіду, але ця емфазу не означає невизнання відмінностей серед жінок та кожної жінки. При цьому, як відзначає С. Шервін, дослідники фемінізму дотримуються ідеалу спільної колективної роботи, виділяючи такий аспект наукової діяльності, як сфера освіти. Феміністська педагогіка нерозривно пов'язана з феміністськими цінностями, пише Шервін, і

тому на заняттях повинна панувати атмосфера «прийняття особистого досвіду та теплих людських стосунків між учнями і викладачами» [3, с. 45].

Також важливо відзначити, що у феміністському середовищі поширене переконання, що однієї теорії недостатньо, теоретик має активно брати участь у соціальній діяльності, і таким чином феміністська теорія може уникнути багатьох безпідставних положень. У цьому контексті слід пригадати видатних представників «французької школи» – Крістеву, Сіксу, Віттіг, Ірігаре, оригінальні радикальні позиції яких, що ставлять під сумнів багато вже існуючих філософських ідей, були викладені надзвичайно складною мовою, що відштовхнуло від них жінок «поза академіями» (безумовно, не можна забувати і про ті проблеми, які могли б виникнути, якщо б вони виражали свої думки зрозумілою всім мовою).

Дослідники вказують ще на одну проблему: «здорова» солідарність опозиції (жінок) може бути психологічно та політично ненадійною, нездатною на достатню мотивацію в особі політичних активістів. Чи буде ця солідарність чимось іншим, окрім локальної і «негативної» солідарності, солідарності опору, а не обґрунтованих альтернатив? Ді Стефано ставить питання ширше: «Чи можлива взагалі постмодерна політична опозиція, що здатна на тривалу дію?» [6, с. 76]. Відповідь на це питання пов'язана з надзвичайно важливою для ґендерної рівності проблемою суб'єкта феміністських політик. Як відомо, більшість феміністських теоретиків визнають та оперують поняттям «жінким», що створює суб'єкт, який має бути представленим у політичній сфері. Проте, як відзначають учені, розподіл всередині фемінізму, а також парадоксальне неприйняття жінками фемінізму, – теорії, що претендує на те, щоб представляти жінок, – все це вказує на проблематичність самої категорії «жінки» як певної політичної ідентичності [1, с. 104]. У сучасних феміністських теоріях категорія «жінки» перетворюється на широке поле відмінностей, яка через свою плюралістичність не може виступати як об'єднуюча. У результаті виникає враження, що феміністські теорії, розкладаючи категорію суб'єкта, позбавляють жінок фундаменту для колективних дій. Підстави для таких тверджень, безумовно, є.

Як показують звіти з питань ґендерного мейнстрімінгу в країнах Західної Європи (наприклад, опублікований у 2010 р. звіт про становище жінок в Австрії), жінки – не однотипна категорія з однотипними вимогами у політиці. Загальне поняття «жінка» сфокусовано, з одного боку, на типових прикладах поведінки жінок (в яких вони відрізняються від чоловіків), а, з іншого, – на різних поняттях жіночої ролі в різних соціальних групах та культурах. Не зважаючи на те, що концепти ґендерного мейнстрімінгу обов'язкові для всіх урядів держав-членів ЄС, недоліки цих концептів очевидні. Як приклад можна навести «Дорожню карту» для досягнення ґендерного паритету, яка була прийнята 1 березня 2006 р. із графіком вирішення пріоритетних ґендерних завдань за період 2006–2010 рр. (серед таких за-

вдань – рівна економічна самостійність, рівна участь в ухваленні рішень, ліквідація ґендерних стереотипів тощо). Наразі закінчується 2010 р., та, як уже стає очевидним, завдання «Дорожньої карти» не вирішені. Не претендуючи на аналіз цієї проблеми, слід все ж таки відзначити: недоліки концептів ґендерного мейнстрімінгу в Європейському Союзі помітні вже в тому, що ґендерна нерівність продовжує існувати. Що стосується нашої країни, то не зважаючи на декларовану прихильність до цінностей європейської демократії, український ґендерний порядок можна кваліфікувати як «державний патерналізм», який заснований на формальній нормі рівності статей та прихованій дискримінації жінок.

Макрорівень української влади зберігає на початку ХХІ ст. яскраво виражені риси «ґендерної піраміди». Безумовно, ні про який «прорив» жінок до рівня ухвалення рішень у такому контексті мова йти не може. Чи міцна ця патріархатна піраміда? Відповідь на це запитання залежить від того, як ставляться до такого ґендерного порядку самі українські громадяни. Ми, професіонали, категорично проти «гри в ґендер», і впевнені, що реальна зміна ґендерних логік уже відбувається. З точки зору ґендеру як наукового підходу, слід підкреслити наступне: будь-які жінки відштовхуються чоловічим світом і витісняються із чоловічої картини світу, із маскулінічних дискурсів культури, а тому феміністське дослідження – це дослідження того, що знаходиться за рамками певної концептуальної схеми, отже, воно з самого початку проблематичне. Вчені не раз відзначали, що ідеал неупередженого дослідження («погляд із нізвідки») – це специфічно маскулініний світ, і обвинувачення в «упередженості» фемінізму як науки служать інтересам домінуючих груп, у цьому випадку – чоловіків. Ґендерний науковий пошук проходить у соціальному, політичному і економічному контекстах, які ставлять перед дослідниками-новаторами різні перепони, проте, незважаючи на запеклий опір патріархатно налаштованих верств суспільства, ученим вдалося довести також і в Україні, що існування феміністської науки можливе, що ця наука служить цілям зміни соціального та політичного контексту, в якому вона має місце, і що така зміна є реальною.

1. Кукаренко Н. Н. Гендерное неравенство и субъект феминистских политик / Н. Н. Кукаренко // Новые направления политической науки. – М.: РОССПЭН, 2007. – С. 100–105.
2. Поспелова О. Политика, утопическое мышление и феминизм / О. Поспелова // Новые направления политической науки. – М.: РОССПЭН, 2007. – 344 с.
3. Шервин С. Методология философии и методология феминизма: проблемы совместности / С. Шервин // Женщины, познание и реальность. – М.: РОССПЭН, 2005. – С. 33–49.
4. Chanter T. Gender: Key Concepts in Philosophy / T. Chanter – London: Continuum, 2006. – 176 p.
5. Cornell R. W. Masculinities / R. W. Cornell. – Berkeley: University of California Press, 1995. – 295 p.
6. Di Stefano C. Dilemmas of Difference: Feminism, Modernity, and Postmodernism / C. Di Stefano // Feminism / Postmodernism. – New York and London: Routledge, 1990. – P. 63–106.
7. Flax J. Postmodernism and Gender Relations in Feminist Theory / J. Flax // Feminism / Postmodernism. – New York and London: Routledge, 1990. – P. 39–62.
8. Frye M. The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory / M. Frye. – New York: The Crossing Press, 1983. – P. 152–175.